

2. Berdykhovska B. Bunt pokolinnia. Rozmovy z ukrainskymy intelektualamy / B. Berdykhovska, O. Hnatiuk. – Kyiv: Dukh i Litera 2004. – 334 s.
3. Horyn B. Ne tilky pro sebe. Knyha persha – Kyiv: Pulsary, 2006. – 352 s.
4. Horyn B. Opanas Zalyvakha. Vybir shliakhu / Bohdan Horyn // Dzvyn. – 1996. – №2. – S.147–151.
5. Kosiv M. Prolisky vyrostaiut z–pid snihu / Kosiv M. // U vryi shistdesiatnytskoho rukhu: Pohliad z vidstani chasu / Ideia vydannia ta uporiadkuvannia V. Kvitnevoho. – Lviv: Kameniar, 2003. – S.71–76.
6. Zapalyty svichu / Mykhailo Horyn; uporiadnyk V. V. Ovsiienko. – Kharkiv: Prava liudyny, 2009. – 328 s.
7. Obertas O. Ukrainyski samvydav: literaturna krytyka ta publitsystyka (1960 – pochatok 1970–kh rokiv) / Oles Obertas. – Kyiv: Smoloskyp, 2010. – 300 s.
8. Ovsiienko V. Svitlo liudei: Memuary ta publitsystyka. U 2 kn. / Vasyl Ovsiienko. – Kharkiv: Prava liudyny, 2007. – 352 s.
9. Rusnachenko A. Natsionalno–vyzvolnyi rukh v Ukraini: seredyna 1950–kh – pochatok 1990–kh rokiv / Rusnachenko A. – K.: V–vo im. Oleny Telihy, 1998. – 720 s.
10. Seko Ya. Vytoky ukrainskoho samvydav / Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii: Istorii. – Ternopil: Vyd–vo TNPU im. V. Hnatiuka, 2011. – Vyp.1. – S.241–246.

Verbytskyi B. D., postgraduate student of history and philosophy of history, National Pedagogical Dragomanov University (Ukraine, Kyiv), bo4epur@gmail.com

The organization and distribution of Ukrainian samizdat by brothers Mykhailo and Bohdan Horyn (1962–1965)

The origins of the samizdat formation in Ukraine in the 60's of the twentieth century were determined. Described the influence on the development of the distribution network of Ukrainian samizdat by Mykhailo and Bohdan Horyn.

Keywords: samizdat, illegal literature, sixties, dissidents, intellectuals, Mykhailo Horyn, Bohdan Horyn.

* * *

УДК 37.015.31:17.022.2«465*11/16»

Лаврут О. О.,

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії, суспільно–гуманітарних дисциплін та методики їх викладання, Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна, Слов'янськ), lavrut.olga@gmail.com

ФОРМУВАННЯ «РАДЯНСЬКОГО» СВИТОГЛЯДУ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ ПІДРУЧНИКІВ (НА ПРИКЛАДІ «УКРАЇНСЬКА МОВА. ПІДРУЧНИК ДЛЯ 1 КЛАСУ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ. ЧАСТИНА ПЕРША. УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ»)

Стаття написана на основі вивчення одного із перших підручників повсякденного періоду 1940–х років – С. Чавдарова «Українська мова. Підручник для 1 класу початкової школи. Частина перша. Українською мовою». Метою статті є аналіз змістової складової книги. Робота мала 15 параграфів. До уваги дітей автор запропонував вивчення букв і слів, складів, написання слів із різними орфограмами. Правила виділені жирним шрифтом або взяті у рамку. Підручник мав певні тематики, які відображали радянську дійсність. Звичайно, питання долучення дітей до живої та неживої природи, формування ціннісного ставлення до її скарбів стали важливим в процесі вивчення предмету. Повага до старших, праці стали ще лейтмотивами книги. Оскільки автор був сучасником свого часу, то він не міг обійти питання ідеологічного характеру, які, фактично, диктували його діяльність.

Ключові слова: підручник, зміст, навчання, суспільство, ідеологія, УРСР, учні.

Якісне змістовне наповнення підручників є запорукою ґрунтовного вивчення навчальних дисциплін. Українська мова є важливим предметом, оскільки є державною, мовою спілкування частини населення країни. Тому, звернення до досвіду минулих років буде в нагоді як з теоретичного боку, так і з практичного. Перше полягає у розробці моделей реалізації предмету

в контексті оновлення державних стандартів освіти, програм тощо. Друге – з метою запозичення досвіду попереднього періоду.

Історіографія питання створення підручників та їх змістовного наповнення розглядалась різними вченими. Перші – вивчали умови написання, наповнення, другі – діяльність державних органів влади щодо цього [2, с. 48–54], безпосередньо – творців книг. Щодо вивчення запропонованого підручника, то учені охарактеризували і творчий доробок його автора [3; 4, с. 71–74].

Проте метою нашої статті є аналіз змістової складової книги. Завдання полягають у виокремленні наскрізних тем підручника, причини їх появи; характеристики навчально–виховних компонентів та передумови їх виникнення; текстовому та візуальному наповненні; окресленні перспектив дослідження. Джерелами до написання роботи став власне підручник С. Чавдарова «Українська мова. Підручник для 1 класу початкової школи. Частина перша. Українською мовою», вивчення якого дало можливість досягти зазначені завдання [5].

Робота С. Чавдарова тиражем 450 тисяч примірників була видана у 1945 році. Її зміст включав у себе 15 параграфів. Дітей знайомили із звуками і буквами: голосними і приголосними; словом, реченням, зв'язком слів у реченні, великою буквою у власних назвах, складами, переносом слів, особливостями написанням слів із буквами та буквосполученнями: «й», «йю», «і», «е», «г», «ф», «дз», «дж», «ь». Обов'язковим елементом стало повторення вивченого у кінці року.

Позитивом наповнення підручника стало відтворення українських національних традицій, починаючи від навколишнього світу: рослинного та тваринного світу, які супроводжують учнів і у повсякденному житті, вони залюбки вивчали матеріал на живих прикладах, доглядали за ними, їх буття наповнювала буйність, краса та багатство природи; і, закінчуючи, духовною складовою: «Угорі дзвенить жайворонок. В траві (треба «Угорі» – для милозвучності – авт.) стрекочуть коники. Шумлять косарки. Скрізь квіти. На річці чути дитячий сміх» [5, с. 26].

Дітей змалечку ознайолювали із різними культурами: городніми, польовими рослинами (морквою, гречкою, цибулею, редискою, огірками, капустою, картоплею, пшеницею, маком, житом, овесом, просом, ячменем). У завданнях пропонували проговорювати спочатку назви ягід, що ростуть у лісі, а потім – у садку: порічки, суниці, агрус (а не «агрус» – авт.), журавлина, чорниця, смородина, полуниця, малина, ожина [5, с. 7].

Діти мали знати назви рослин і тварин (квасоля, горох, виноград, барвінок, кавун, диня, кукурудза, картопля, ягня, теля, слон, кріт, коза, баран, тхір), фруктових та «лісових дерев» (вишні, берези, груші, яблуні, липи, ялини, осики, сливи, дуби, сосни), квітів та бур'янів (фіалки, кропиви, рози, репяха (саме так йшлося у підручнику, не «троянда», «реп'ях» – авт.), конвалії, будяка, полину, айстри, лопуха, гвоздики [5, с. 10]. Опісля – групувати та класифікувати їх за ознаками. При цьому важливими були формування і розвиток ґрунтовного вивчення навчальних дисциплін, понятійного апарату, були задіяні логіко–мисленнєві процеси) [5, с. 66]. Особливе місце займало спостереження за змінами в живій та неживій природі: «Дзюркотять швидкі струмочки», «Розпустилися

бруньки на деревах», «Прилетіли журавлі й солов'єчки малі», «Яблуні вкрились рясним цвітом», «Гуде джмінь у траві. Вода тече з джерела», «Уже поспіли вишні», «Жнивarka жне колгоспну пшеницю. Ми викопали картоплю», «Жовкне листя на деревах», «Пташки полетіли в теплі краї», «У річці вода замерзла», «Діти катаються на санках», «Вітер намів снігу», «Від спеки вигоріла трава» [5, с. 22]. Та – надра природи і «допомога» її населенню – збиральництво, рибальство, бортництво, які були не лише традиційними, але й часто рятували людей від голоду [5, с. 31].

Очевидним стало наближення і заглиблення учнів у спадщину української культури. На сторінках підручників «росли» пшениця, жито, овес огірки, явори, калина, хрін, цибуля, перець; «літали» птахи: журавлі, сови, горобці, синиці, орли, які представляли різні природні зони. Вони супроводжувались українським фольклором: піснями, загадками, приказками, прислів'ями, крилатими виразами, порівняннями, гіперболами на зразок: «Мед солодкий», «Унадився журавель до бабиних конопель», «Бджоли маленькі, а користі від них багато», «Сиве волосся в діда», «Стоїть дід над водою та киває головою», «Варений рак» [5, с. 70–71], «Увечері Олена слухає дзюрчання струмочка і дзвінки дівчачі пісні» [5, с. 67].

Милозвучність мови залишалась актуальною: «Дзюрчить, біжить криниченька», «В лісі ми назбирали дзвіночків», «Дзвенить жайворонкова пісня». Важливим було формування мовної особистості дитини, про що відзначали як навчання цієї мовою та дослухання до порад старших. Влада намагалась викоренити самотність української мови. Згадаймо, хоча б букву «г», якій не було місця на сторінках підручника. Так, «Івась крутиться, як дзига», «Гедзі кусають худобу», «Гудзики виробляють на фабриці». «На перерві я вийшов на ганок», «Василько набив собі велику гулю» [5, с. 63]. Тобто, з одного боку – офіційного – зазначали про позитивне значення вивчення рідної мови, з іншого – для автора треба було врахувати і досвід старших поколінь, які ще пам'ятали події попередніх десятиліть [5, с. 57].

Ще одним лейтмотивом стала турбота за природою, привчання догляду за нею, формування гуманних почуттів засобами використання пестливих слів, надання прикладу діяльності. Схоже презентували у підручнику і про тваринний світ. Підручник візуально та змістовно надавав інформацію про одомашнених та диких тварин. Особливу роль, звичайно, автор відвів свійським, які завжди були поруч із людиною: кінь, корова, вів, свиня, вівця, коза, собака, кріль, кіт, півень, гуска, курка, качка, індик; та дикі: одуд, шпак, горобець, голуб, ластівка, ворона, мурашка, комар, муха, метелик, жук, щука [5, с. 5–8]. Учні мали знати яка від них була користь. Тому, пропонували і схожі завдання – про кого йшла мова: «Я даю молоко, м'ясо і шкіру на чоботи», «Я охороняю двір», «Я даю м'ясо, сало і щетину», «Я даю м'ясо, яйця і пір'я» [5, с. 17]. Тварини не лише були «помічниками», але й часто дошкуляли. Наприклад, у підручнику містилися короткі оповідання та речення про гризунів: «Вилізла мишка з нори. Схопила вона сало. Запахло мишці салом. Пішла мишка до пастки. Мишку спіймали. Пастка закрилась» [5, с. 20].

Дітей ознайомлювали не лише із найближчим природним оточенням, а й, можливо, недосяжним –

морем, океаном, тропіками, білими ведмедями. Тропічні тварини «зустрічались» у підручнику: лев, рись, тигр, мавпа [5, с. 9]. Часто завдання носили відтворювальний характер, часто – регламентований на кшталт: «Тут висловлено п'ять окремих думок. Кожна з цих думок закінчена» [5, с. 25]. А, якщо у дитини виникне більше думок і вона почне займатися творчою діяльністю? Далі автор подавав ілюстрації із рибами і стояло відповідне запитання. А чи не можна було запитати у дитини, хто крім риб мешкає у воді [5, с. 27]? Автор ставить досить прості запитання, які не були розраховані на розвиток мовлення дитини, висловлювання власного бачення та формування власного досвіду, емпатії. Окрім цього, формування необхідних знань відбувалось від простого до складного, що цілком відповідає логіці [5, с. 55].

Все ж, віддаємо належне у потужному виховному потенціалі підручника. На його сторінках читаємо твори, які допомагають розвинути ціннісні орієнтації у дітей: повагу, працьовитість, дружбу, відданість, відвертість; засудивши негативні вияви поведінки та характеру: невдячність, хоровитість, жадібність, жорстокість [5, с. 60]. На прикладі героїв-тварин можна охарактеризувати суспільно-політичну ситуацію у суспільстві, яке страждало на колективізм у спотвореній формі, репресивно-каральну систему, психоз натовпу. Прикладом цього став твір «Не втопився». Наводимо його зміст:

«Став зацьє думати, що всі його женуть. Страшний йому ведмідь, страшний і вовк. Тікає він від лисиць і від людей.

– Піду та й втоплюся, – вирішив зацьє. Біжить від до річки, не озирається. Прибігає й з берега кидається до води. А жаби полякались і хлюп у воду.

– Еге, – каже зацьє тоді. – Виходить, є такі, що й мене бояться.

І побіг собі у поле».

Залучаючи до повсякденної діяльності, дітям пропонували написати назви знарядь праці: коса, сапа, лопата, граблі, лом, сокира, трактор, що стало свідченням заняття сільським господарством та долученням їх до трудового виховання [5, с. 10]. Так, учні мали поділити слова на групи: знаряддя праці, засоби пересування та приміщення [5, с. 13]. Зокрема, «Хто чим працює?»: «Каменяр б'є каміння ... », «Столяр довбає дерево ... », «Колгоспники сіють пшеницю ... », «Учень малює півника ... », «Учениця витирає дошку ... », «Садівник копає яму ... » [5, с. 28].

На сторінках підручника дітей знайомили із матеріалом: глиною, іншими природними надрами [5, с. 27], процесом виробництва, виготовленням та використанням різних речей: посуду (горщиків, глечиків, таць, у підручнику – «блюдо»), одягу. В одному із завдань, які пропонували учням – вставити пропущені слова. Підтвердженням є оповідання «Нова сорочка»: «Мама купила в крамниці Викроїла вона ... сорочку і стала шити на Сорочка готова, та без Взяла мама ..., на палець надягла ... і пришила Боря надів нову ... і побіг показати її товаришам». Переважала ручна, не механізована праця: «Федір зробив прилад, щоб збирати колоски» [5, с. 70]. Схожі завдання були на кшталт: «Що чим роблять?»: «Дрова пиляють ... », «Вулицю підмітають ... », «Гвіздок забивають ... », «Грядки підрівнюють ... », «Хліб ріжуть ... » [5, с. 16].

Ознайомлювали учнів із професіями: пожежника, коноха, міліціонера, коваля, листоноші, двірника, коваля, льотчика, кравця, учителя, лікаря, рибалки, листоноші, танкіста, шевця, тракториста (що свідчило про надзвичайний постійний екстремний стан суспільства, почесність будь-якої сільськогосподарської праці, пропаганду колгоспної системи; дотримання порядку; передачу культурних звичаїв; погане матеріальне забезпечення після війни, нагальну потребу у взутті та одязі; любов до природи; пропагандистське спрямування діяльності газет, які чекали як новину – погану чи хорошу; традиційне заняття, важку фізичну працю, знайомство із матеріалами). Учителю мав здійснювати не лише свою навчальну, але й виховну й ідеологічну функцію. Свідченням згадки про лікарів стала тяжка ситуація з епідеміологічною ситуацією, підвищений рівень травматизму [5, с. 17]. Змістове наповнення цієї тематики зображувалось через архаїчний спосіб ведення господарства, житлові умови, але звичне для радянського суспільства, виснажливу працю [5, с. 30].

Обов'язковою складовою освітнього розвитку дитини залишалось прикладонаслідування. Починали із елементарних речей: дотримання гігієни та безпека життєдіяльності («Ранку треба змазати йодом»), потім – надання медичної допомоги, що було спрямоване на збереження власного здоров'я [5, с. 56]. Так, у ідальні висів плакат (що візуалізувало дійсність, пропагувало дотримання норм, при чому особливо – у громадських місцях – авт.): «Не пийте сирової води. Від неперевареної води бувають різні хвороби. Бережіть їжу від мух. Після їди полощіть рот» [5, с. 59].

У книзі показана працьовитість і турбота дорослих про дітей, долучення дітей до культурної спадщини, прищеплення відповідальності за майбутнє [5, с. 11]. Так, батько прийшов із заводу (дорослі займаються фізичною працею – авт.), швидко пообідав (задоволення потреб, на які держава не зважала, голод – не причина не працювати – авт.). Він пішов із сином до клубу. Можливо, батько був некультурний або йому хотілося подивитись чим живе його дитина. Клуб залишався осередком культурного життя.

У підручниках автор мало звертав уваги на матеріальні проблеми. Діти читали про одяг, взуття, які не були різнобарвними. Носили черевики, туфлі, калози, чоботи, сорочки, спідниці, кожухи, штани, плаття (сукні – авт.) [5, с. 13]. Вважалося, що молодше покоління повинно було прагнути до певних ідеалів, серед яких були і стахановці, комуністи [5, с. 31], «Піонери ростуть, працюють учаться» [5, с. 70], «У сівбі перед веде наш район» (що стало свідченням соціалістичних змагань, показовістю – авт.) [5, с. 55].

Дітей знайомили і з підпільним партизанським рухом задля розуміння його значення, формування певних рис характеру та світогляду прославляючи їх подвиг. Прикладом стали й деякі особистості й державні діячі, про яких необхідно було усім знати: «Недалеко від Москви є село Горки. Там помер Володимир Ілліч Ленін. Наше село зветься Молотово... Йосиф Віссаріонович Сталін народився в місті Горі» [5, с. 54]. Вивчаючи написання власних назв, зустрічаємо такі: «Володимир Ілліч Ленін», «Йосиф Віссаріонович Сталін», «В'ячеслав Михайлович Молотов», «Микита

Сергійович Хрущов» [5, с. 35], «На заводі преміювали творами Леніна». Учили й вірші про «батька народів»:

Мов пташині зграї
в ліс густий,
в школу вилітає люд малий.
Вміємо ми гратись,
вміємо й навчатись,
рідний батьку,
Сталін дорогий [5, с. 46].

Задля досягнення певного рівня життя необхідно було отримати освіту. На це теж автор звернув увагу, акцентуючи на виконанні закону про обов'язкову 7-річну освіту, залучення дітей до ідеологічної діяльності, бо саме на школу покладалось завдання формування нової радянської особистості. «Степана привели до школи. Він вивчив усі букви. Степан тепер читає книжку». Але ж книги були теж різними за змістовим спрямуванням. У підручнику навчальна діяльність залишалась важливою складовою і учнів знайомили із матеріальною базою школи: «Новий зошит. Нова ручка. Нове перо», «Кому допомагає Івась? Що він читає? Чим він малює? Кому відповідає урок? Як він вчиться?» [5, с. 26]. На сторінках підручника демонструвався авторитет педагога і дорослих взагалі. «Задзвонив дзвоник. Учні швидко розійшлись по класах. Пришов учитель. Почався урок» [5, с. 19], «Директора школи звать ...», «Учителя другого класу звать ...», «Сторожа нашої школи звать ...», «Лікарку звать Олена Петрівна Лебеденко» [5, с. 36]. При цьому діти мали бути охайними і дотримуватись порядку і чистоти: «У нашому класі завжди чисто. Ми не кидаємо на підлогу папірців. Черговий дивиться, щоб ніхто не смітив. На перерву всі ми виходимо з класу. Книжки та зошити у нас охайні, чисті» [5, с. 33].

Учні вчили найближче оточення: які є населені пункти, які річки протікали [5, с. 39]; правила поділу слів на склади, переносу слів, правопису слів з м'яким знаком [5, с. 40], буквою «і», після шиплячих, деяких буквосполучень тощо [5, с. 80]. Часто вживаними словами при цьому стали: «фабрика», «свято», «робітник», «країна», «поле», «колгосп», «книжка», «долото» [5, с. 24].

Дитину завжди підтримувала родина, про яку писав автор: «В (треба У – для милозвучності, на початку речення – авт.) нашій сім'ї всіх четверо: батько, мати, сестра і я. Батька звать Павло Васильович Карпенко, матір – Ганна Іванівна Карпенко, сестру – Софія Павлівна Карпенко, а мене – Петро Павлович Карпенко». Це українські імена та прізвища [5, с. 36].

Питання гендерного виховання було присутнє на сторінках підручника. Так, дітям пропонували виписати спочатку імена дівчат, а потім імена хлопців: «Микола, Оля, Мишко, Іра, Василь, Євген, Таня, Сашко, Марійка, Соня, Дмитро, Надійка, Володя, Йосип, Клим, Мая, Рая, Грицько, Віра, Семен, Микита, Леся». Діти мали придумати імена і прізвища дітей. Про дівчаток дещо пестливо писали, а про хлопчиків – по-дорослому. Можна простежити і демографічну ситуацію, яка склалась у 1940-ті роки: «На горі каталися п'ять хлопців і шість дівчат» [5, с. 71]. Ілюстрації теж це підтверджують: дівчинка сиділа на стільчику за столом і читала книгу, дівчинка шила ляльці одяг, сидючи на стільці; грала на скрипці; хлопчик давав їсти у мисці

собаці біля будки; хлопчик за столом сидів малював сонце і парусник фарбами. Зачіски у дітей були короткі, зокрема, у дівчаток – коротке каре, високе чоло. З дитячих імен можна було з'ясувати і національний склад населення: «Федір, Фаня, Феня, Фелікс, Филімон, Фрося» [5, с. 64]. Становище жінки у суспільстві простежуємо на палітрі книги не через пряму, а опосередковану інформацію: «Бігла кізонька льодком, а за нею цап слідком. А кізонька в ополонку, а цапочок за головку: «Стій, кізонько, не топись, хоч на мене подивись». Але турбота хлопчиків за дівчатками теж була: «У Ніни не було своїх санок. Посадив Петя Ніну на санки. Хороше покаталась Ніна...» [5, с. 44].

Тематика мілітаризації та індустріалізації суспільства залишалась одними із провідних. Недивно, що на сторінках підручника бачимо могутні заводи [5, с. 31], які димлять так «мелодійно»: «Співають заводи»; танки, гранати, літаки, гвинтівки, кулемети, револьвери, автомати, гармати [5, с. 12]; читаємо й про Капітана Гастелло. Не дивлячись на лозунги, економіка залишалась відсталою, бо використовували старі, навіть – архаїчні знаряддя праці.

У кінці першого класу, коли вже діти мали читати їм пропонували тексти, в основному, політичного та ідеологічного забарвлення: «Столиця нашого Союзу – Москва (Росія – «старший брат» – авт.). Місто Київ стоїть на великій ріці. Ця ріка зветься Дніпро. Більша від Дніпра ріка Волга (демонстрація меншовартості, більше – у нас, а не у вас! – авт.). У Дніпро течуть ріки Десна, Прип'ять. На березі Десни стоїть місто Чернігів (одне із найстаріших міст Русі–України). Міста Одеса, Маріуполь, Ялта, Севастополь стоять на березі моря» (як стратегічні міста, в тому числі і портові) [5, с. 37]. Автор писав про єдину країну (штучне, насильницьке об'єднання – авт.), робітничу єдність пролетарів (які виступали соціальною базою радянської влади – авт.) [5, с. 62]. «Пам'ятні дати», котрі відмічали в СРСР знайшли відображення і в назвах населених пунктів: «Наше село Петрівського району. Першого травня лунали веселі бойові пісні» [5, с. 56]. У назвах заводів, колгоспів мала бути присутня радянська символіка та партійне спрямування суспільного життя: «Колгосп «Зірка», Колгосп «Нове життя» (із радянською владою тільки нове – авт.), Колгосп «Вперед» (заклик до дії – авт.), Колгосп «Наша перемога» (підкреслюється внесок саме партії, будь-якими засобами досягати заплановане – авт.), «Завод «Більшовик», «Завод «Червоний двигун», «Завод «Ленінська кузня» [5, с. 39].

Автор, засуджував війну та агресію, проте у тих умовах, не знаючи про підступність, жадібність і геополітичні апетити й радянського уряду щодо територій та населення відповідно, негативно писав про Німеччину в роки Другої світової війни в оповіданні «Німці–ненажери»: «Наша країна велика та багата. Вона все має: і хліб, і масло, і м'ясо, і мед, і золото, і залізо, і вугілля, і ліси. Все це німці–ненажери хотіли загарбати собі. Вдерлись вони, як злодії, на землю радянську. Людей вони грабували й убивали. Багатства наші вивозили в Німеччину [5, с. 70]. Всіх німці хотіли зробити рабами. А сами («і» – авт.) думали стати панями на нашій землі. Товариш Сталін дав наказ Червоній Армії розбити німецьких загарбників. Почала Червона Армія бити та бити німців. Дуже багато їх забито.

Дуже багато їх здалося в полон. Німців вже вигнано з нашої землі. Червона Армія вступила на німецьку землю. Слава Червоній Армії!». Очевидним стало однобоке висвітлення історії, бо це була боротьба двох тоталітарних режимів: комуністичного та нацистського за панування над світом [5, с. 80]. У підручнику можна помітити і помилки технічного, скоріш за все, характеру: «Нашу знайому дівчинку звать Шуру, а хлопчика – Льова. Брата їх звать Миша», «мы» та інші.

Отже, зазначений підручник змістовно досить насичений різними темами, які дійсно відображали освітні завдання, що висувались перед ним. Він був один із перших у повоєнні роки і залишався колоритним. На його сторінках знайшло відображення радянської дійсності. Учніство долучалося до цього як важливий елемент ідеологічного ланцюжка діяльності радянської влади.

Список використаних джерел

1. Лаврут О. О. Навчальне забезпечення загальноосвітніх закладів УРСР в другій половині 1940–х рр. // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / О. О. Лаврут. – К.: «Видавництво «Гілея», 2015. – Вип.102. – С.102–107.
2. Лаврут О. О. Створення підручників в УРСР періоду 1940–60–х років: методологічні та організаційні проблеми // Історичні і політологічні дослідження / О. О. Лаврут – ДонНУ. – Вінниця, 2016. – С.48–54.
3. Олеся Корюненко. Сіяч зерен педагогічної мудрості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pmu.in.ua/virtual-exhibitions/sijach-zeren-pedagogichnoi-mudrosti/>
4. Людмила Бондар. Науково-педагогічна спадщина С. Г. Чавдарова (до 120-річчя від дня народження) / Людмила Бондар // Історія педагогіки в особах. – К., 2015. – С.71–74.
5. Чавдаров С. Українська мова. Підручник для 1 класу початкової школи. Частина перша. Українською мовою. – К.: «Радянська школа», 1945. – 83 с.

References

1. Lavrut O. O. Navchal'ne zabezpechennja zagal'noosvitnih zakladiv URSR v drugij polovyni 1940–h rr. // Gileja: naukovyj visnyk. Zbirnyk naukovykh prac' / O. O. Lavrut. – K.: «Vydavnytstvo «Gileja», 2015. – Vyp.102. – S.102–107.
2. Lavrut O. O. Stvorennya pidruchnykiv v URSR periodu 1940–60–h rokiv: metodologichni ta organizacijni problemy // Istorychni i politologichni doslidzhennja / O. O. Lavrut – DonNU. – Vinnycja, 2016. – S.48–54.
3. Olesja Korjunenko. Sijach zeren pedagogichnoi' mudrosti [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://pmu.in.ua/virtual-exhibitions/sijach-zeren-pedagogichnoi-mudrosti/>
4. Ljudmyla Bondar. Naukovo-pedagogichna spadshhyna S. G. Chavdarova (do 120-richchja vid dnja narodzhennja) / Ljudmyla Bondar // Istorija pedagogiky v osobah. – K., 2015. – S.71–74.
5. Chavdarov S. Ukrai'ns'ka mova. Pidruchnyk dlja 1 klasu pochatkovoї shkoly. Chastyna persha. Ukrai'ns'koju movoju. – K.: «Radjans'ka shkola», 1945. – 83 s.

Lavrut O. O., Ph.D., Assoc., Assoc. Department of History, social and human sciences and techniques of teaching the Donetsk Regional Institute of Postgraduate Education (Ukraine, Slavyansk), lavrut.olga@gmail.com

Formation of the «Soviet» outlook means of elementary school textbooks (for example, «Ukrainian language. Textbook for grade 1 primary school. Part One. In Ukrainian»)

Article written by studying one of the first books of the postwar period 1940 – S. Chavdarova «Ukrainian language. Textbook for grade 1 primary school. Part One. In Ukrainian». The purpose of the article is to analyze the semantic part of the book. Work had 15 sections. Attention to children study offered by beech and words, syllables, spelling out the different Rules – bold or taken in the frame. The textbook has certain themes that reflect Soviet reality. Of course, the question of adding children to animate and inanimate, the formation of value attitude to its treasures were important in the study of the subject. Respect for elders and labor have become the leitmotif of the book. As the author was contemporary of his time, he could not avoid the question of ideological character which actually dictate its activities.

Keywords: textbook content, education, society, ideology, the USSR, students.

* * *